élő történelem

LÉGY ALJAS! (II.)

*– részlet a **Miért is éltem?** című önéletrajzi kötetből –*

Légy aljas, s akkor a mi emberünk vagy. Duplán, sokszorosan aljas, s akkor még inkább az vagy, még inkább a miénk.

Fokozatosan jöttem rá, hogy az a bizonyos Hajdú Gábor az általuk nekem szánt besúgónév kell legyen. Az 1970. március 30-án keltezett, besúgónak való felvételemet kérő írásban van egy ilyen mondat is: *„Szervezetünk felkérésére, hogy segítsen bennünket abban, hogy megismerjünk egyes, a munkánkban felmerülő jelenségeket, a jelölt jóváhagyó választ adott.”*

Az lehetséges, hogy ezt válaszoltam, de én első pillanattól abban a hitben voltam, hogy a párizsi útlevélkérvényünkkel kapcsolatos ez a beszélgetés, s álmomban sem gondoltam arra, hogy akkor ott „beszervezés folyik”.

Lélektani evidencia, hogy az ember jó benyomást akar kelteni, amikor egy ilyen horderejű eseményen vesz részt: elzártságunk miatt felfokozottan nagy, egész további alkotópályánk alakulását befolyásolható kérdőjel előtt álltunk, itt dőlt el, hogy kiengednek-e a vasfüggöny mögül megismerni az egyetemes művészet múltbeli és jelenkori értékeit, melyek az életcélunk megvalósításához fontosak.

Majd a következő szöveg: *„Megállapítjuk, hogy nevezett Gazda József megfelelő az informátori munkára, széles ismeretségi köre van Kovásznán, Sepsiszentgyörgyön és más helyeken, ami garanciát jelent egy sikeres együttműködésre. Javaslom jóváhagyni azt, hogy Gazda József bekerüljön az informátoraink közé.”*

Hogy kinek kellett ezt jóváhagynia, illetve hogy jóváhagyta-e az illető, nem derül ki az adott lapról, csak majd arról, amelyen a listáról való törlésemet is kérik. Én csak annyit tudok, hogy mikor végre – Fazekas Jánosnak hála, illetve az ő segítő közbelépésére (úgy látszik ehhez a „besúgónak való jelölésem” önmagában nem volt elegendő) – megkaptuk, azaz átvehettem az előzetesen visszautasított párizsi utunkhoz az útleveleinket, „kísérőszövegként” hozzáfűzte az átadó illetékes szekus, hogy *„majd ha hazajövünk, beszámolót várnak”* az utunkról.

Súgd be, és hallgass!

Ahogy hazaértünk, a hivatalos eljárás szerint az útleveleinket le kellett adnunk az illetékes osztályon, Romániában ez volt a rendszer, csak az utazáshoz adták ki azokat, s nem maradhatott az állampolgároknál. Hogy ne vétsünk az utasítás ellen, leadtuk a mindkettőnk által aláírt, egy és egynegyed oldalas, géppel írt útibeszámolónkat is, amely tartalmazta (amiként ezt kérték), hogy kikkel találkoztunk vagy alakítottunk ki kapcsolatot, miről beszéltünk stb. De az nem ebben a dossziéban van iktatva. Egy részlet:

„Utunk célja: tájékozódni a képzőművészeti életben. Modern anyag megismerése, régi múzeumi munkák tanulmányozása. Ennek éltünk, ezt a tervünket igyekeztünk megvalósítani a legnagyobb céltudatossággal. Nappalainkat a múzeumokban vagy a kiállítástermekben töltöttük, esténként várost néztünk. Ismeretséget keveset kötöttünk, ilyenkor is elsősorban szakmai, tehát képzőművészeti kérdésekről beszélgettünk. Látogatásaink tulajdonképpen műterem-látogatások voltak…

Kovászna, 1970. aug. 14

Gazda József és Gazda Józsefné sk.”

Gyöngyök (2017, szárazkréta, 50x70 cm)

Ennek az általuk kért beszámolónak az ellenére nem sokkal később felszólítást kaptam, hogy ekkor és ekkor legyek a rendőrség X számú szobájában egy beszélgetésre. Nagy meglepetésemre szóba sem került sem Párizs, sem Velence, sem semmi az útról, a művészeti élményeinkről, még az ott szerzett ismeretségeinkről sem, mivel az iskoláról, a tanártársakról érdeklődött az elvtárs. Nagyon kimerített a kérdéssorozata, mert hát mit válaszoljak a sűrű kérdéseire, hogy valójában ne mondjak semmit. Utasított, hogy ne szóljak erről a szóba került kollégáimnak.

Úgy láttam jónak, hogy első lépésként nem haza, hanem a négyemeletes szálloda halljába megyek, akkor oda jártunk – otthon még nem lévén készülékünk –, s a pénzbedobós köztelefonról értesítettem azokat, akikről hosszasabban és kitartóbban kérdezősködött a szekus. Közöltem velük, hogy bár a párizsi útról beszámoltatni hívtak be „a szigorú bácsik”, meglepetésemre nem Párizsról, hanem rólunk, a tanárokról kérdezősködtek, hogy egymás között mikről beszélgetünk. Természetesen én rosszat nem mondhattam, mert nem is tudok rosszat sem rólad, sem másról, csak azért szóltam, hogy tudj erről. Akinek nem volt még telefonja, annak másnap négyszemközt „kotyogtam el” a dolgot.

Segíts magadon, s az Isten is megsegít (vegyes technika, 50x70 cm)

Amikor a szekun kiborultam

Úgy gondoltam, hogy a szeku utasításának be nem tartásával „kettős célt” érek el. Ha megtudják azt a szekunál, mindenképpen jó nekem, mert tudomásul veszik, hogy megbízhatatlanul „kibeszélő” vagyok, s nem tartom be, amit megparancsoltak nekem, emiatt a jövőben békén hagynak. A fő, hogy ez eljusson az ő fülükbe is. A következő „találkozásunknál” – visszaszámodolva valamikor októberben lehettünk – megint nem Párizs volt a téma, hanem jöttek a csimaz-kérdések, s én mind csak kínlódtam a kitérő válaszaimmal, míg egyszer betelt a pohár, s elkezdtem hangosan kiabálni, hogy hagyjon nekem békét. Engem nem érdekel, hogy ki kinek a feleségével mit csinál, vagy miről tárgyal, én nem fogok pletykák után figyelőzni. Járjon utána, ha nem hiszi, én az iskolában is mindig dolgozom, színházi bérleteket szervezek, gyűjtöm az előfizetőket a lapokra, műsorokat tanítok a gyermekeknek, engem keresnek a szünetekben is, s ha nem, javítom a füzeteket – házi feladatokat és évharmadi dolgozatokat –, nem dohányzom, nincs amiért üljek a kanapén s pletykálkodjam én is, s ilyen hallgatózásokkal nem vagyok hajlandó foglalkozni, s képtelen is vagyok rá. Aztán hozzáfűztem: *„ha megtudom, hogy valaki meg akarja dönteni a köztársaságot, önként fogom jelenteni”*, de hogy pletykázások után hallgatózzam, azt elutasítom, s kérem, hagyjon engem békén a kérdéseivel.

Tyűj, hogy megbotránkozott az elvtárs! Tudják ők – mondta –, hogy én ki vagyok, s milyen vagyok, de hitték, hogy megtértem, megjavultam, de ha nem, akkor tudják ők is, hogy mit tegyenek velem! Állok elébe – így én –, de úgysem fogok senki után hallgatózni, mert én azt megvetem, s keressen mást erre. Az elvtárs „hitte”, hogy ez csak meggondolatlanság volt részemről, amiket itt összebeszéltem, s kitűzött egy újabb találkozásra időpontot, hogy én ekkor és ekkor legyek ott. Erre azt sem mondtam, hogy bű, s azt sem, hogy bá, de a kitűzött időpontban – megvallom: nagy félelmek közepette, hogy ennek mi lesz a vége, de – a megjelölt helyre nem mentem el.

Ez a kategorikusan elutasító megnyilvánulásom valamikor 1970 októberében, lombhulláskor történhetett, a papírjaikon – ahol ezt megemlítik – úgy szerepel, mintha én 1970 és ’73 között az „informátoruk” lettem volna. Ezt csak annyi támasztja alá, hogy az informátorok közül való „kiiktatásom” aktája 1973. január 20-ai keltezésű. De valójában már 1970 őszén tudomásul kellett vennie a velem kapcsolattartásra kijelölt Popa nevű szekusnak, hogy nem vagyok hajlandó együttműködni velük, s többet nem is zaklatott a hívogatásával.

Megmaradtam hát inkább „csak besúgottnak”. Az is gyanús, hogy az állítólagos beszervezésem március 30-án történt, a kiiktatásom általuk írt „kérelme” 1973. január 20-án, a dosszié létrehozásának dátuma pedig 1971. aug. 8-a (ismétlem, a velük való együttműködést mér 1970 késő őszén kategorikusan elutasítottam, tehát ez a létrehozási dátum is irreális).

De hogy három éven keresztül egyetlen napig sem voltam informátoruk – csak szerették volna, hogy az legyek –, nem említik! Bizonyítani sem tudják. A Jóistennek adtam már akkor s az elkövetkezőkben is hálát azért, hogy volt erőm és bátorságom nem süllyedni le az ő és egész rendszerük aljasságának és alattomosságának a színvonalára.

Feltehetően nekik is kellemetlen volt az elutasítás, nem valószínű, hogy túl sűrűn találkoztak ilyenfélékkel, hiszen akkortájt félelem ülte meg a lelkeket… Talán ezért késhettek annyit az én esetem ügyvitelükön belüli közzétételével (illetve tudomásul vételével), s ennek bizonyságaként Hajdú Gábor besúgói dossziéjának lezárásával. Egyetlen mentségük: nem ütlegeltek ezért. De úgy tűnik, ez is csak az én szerencsém volt. Valamiért, nem tudom, miért. Talán az isteni gondviselésnek hála, mely lépten-nyomon ott volt mellettem, óvott, védett, s kísérte az útjaimat.

Gazda József